

NIEUWE AANWINST

Fotoserie van Gondokoro

Alexine Tinne

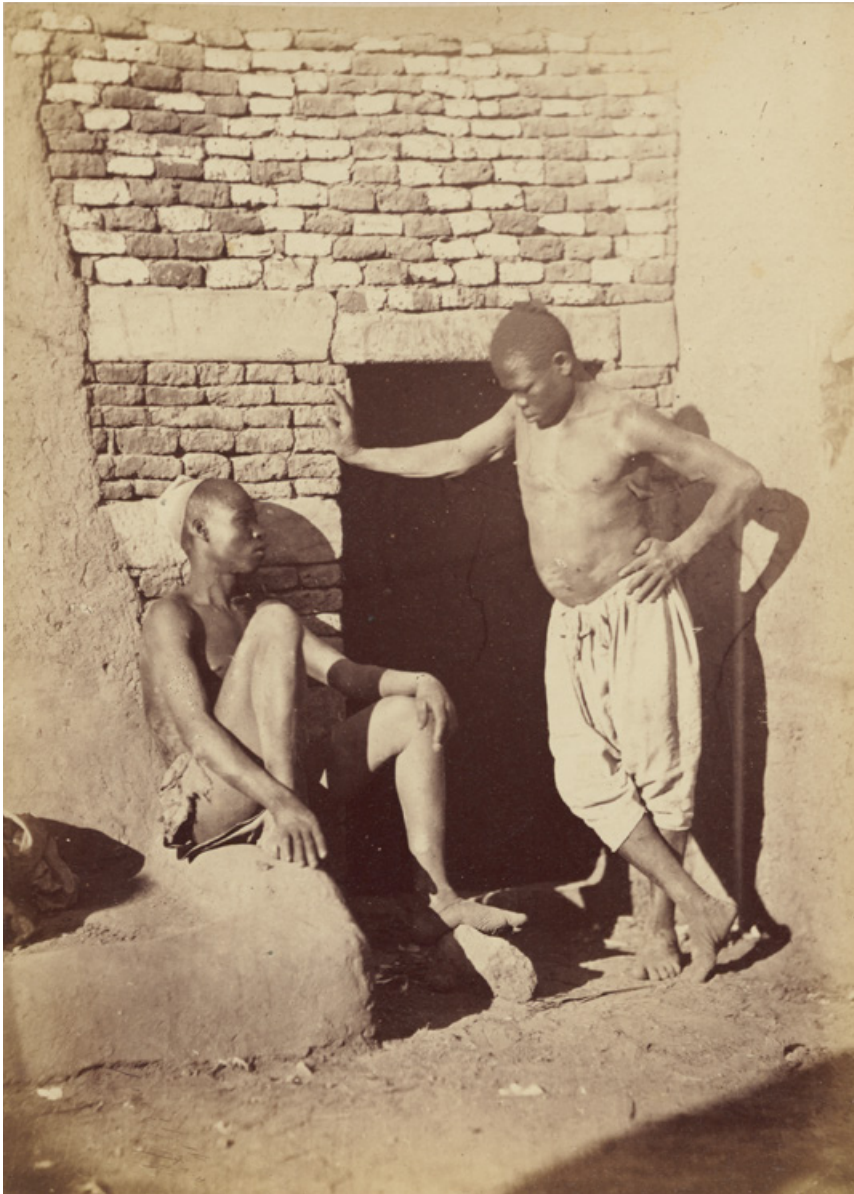
1862. Albuminedrukken, diverse afmetingen

UNIVERSITAIRE BIBLIOTHEKEN LEIDEN

Aangekocht in 2024 met steun van de Vereniging Rembrandt (mede dankzij haar Themafonds Fotografie en Video en haar VriendenLoterij Aankoopfonds), het Mondriaan Fonds, het Hendrik Muller Fonds en de Vrienden van UB Leiden

Alexine Tinne fotopionier in Afrika

De onverschrokken Alexine Tinne reisde halverwege de 19de eeuw langs de Nijl en in de Sahara. Dat was al buitengewoon in die tijd. Uitzonderlijker nog is dat zij op haar reizen bijzonder kunstzinnige foto's wist te maken. Een serie informele foto's die zij in 1862 in Gondokoro maakte, is dankzij steun van de Vereniging Rembrandt nu in bezit gekomen van de Universiteit Leiden.

Alexine Tinne (1835-1869) is een van de markantste vrouwen uit de Nederlandse geschiedenis.* In de 19de-eeuwse high society was deze Haagse aristocrate beroemd vanwege haar onverschrokken expeditie-reizen in Afrika langs de Nijl en in de Sahara. De fotoserie die de Universiteit Leiden nu met steun van de Vereniging Rembrandt heeft kunnen aankopen, maakte zij in Gondokoro, slechts vijf breedtegraden boven de evenaar. Ruim 1.600 kilometer zuidelijker dan Khartoem, waar andere Europese reizigers in die tijd halt hielden, en maar liefst 2.600 kilometer zuidelijker dan Aboe Simbel, tot waar Gustave Flaubert in 1849 kwam. Dat Tinne deze geslaagde foto's kon maken, maakt haar wereldwijd tot een belangwekkende fotopionier met durf én een kunstzinnige blik.¹

Alexine was enig kind van puissant rijke ouders, die hun fortuin hadden gemaakt met op slavernij draaiende plantages in Midden-Amerika.² Zoals gebruikelijk in haar milieu kreeg Alexine privé-onderwijs. Zij was daarnaast stevast te vinden in de Koninklijke Bibliotheek, die toen nog op het Lange Voorhout was gevestigd, vlak naast haar woonhuis. Zij verdiepte zich in exacte wetenschappen, expeditieverslagen en atlanten. Witte plekken op de landkaart deden de jonge Alexine ervan dromen de reizen te maken die zij later daadwerkelijk zou gaan ondernemen.

Met haar moeder maakte ze eerst van 1855-1857 een *voyage au Levant*: een uitgebreide grand tour die behalve Italië ook Egypte en op de terugweg het Heilige Land Palestina aandeed. Op deze reis ontdekte Alexine

* Veel dank gaat uit naar de Franse verzamelaar en expert Serge Kakou, die bijna drie decennia onderzoek deed naar deze foto's en bereid was ze als eerste aan Nederland aan te bieden; daarnaast veel dank aan de fotografen Dagmar van Weeghel en Jeroen de Wijs voor hun aandeel in het onderzoek naar werk en leven van Alexine Tinne.

de mogelijkheden van fotografie: zij kruiste tweemaal het pad van de Britse fotopionier Francis Frith. Hoe hij in de hitte met grote glasplaten aan de slag was om Egyptische monumenten te fotograferen, heeft Alexine mateloos moeten boeien. Zijn werkwijze zien we terug in haar manier van fotograferen, toen ze eenmaal terug in Den Haag zelf de camera opnam. Foto's werden gemaakt op grote glasplaten in nog grotere, zware houten camera's. Die grote glasplaten moesten ter plekke met vloeibare chemicaliën worden bewerkt en eveneens direct na het belichten worden ontwikkeld en gefixeerd in een donkere kamer. Frith had als mobiele doka's in Egypte een rijdende kar en zijn boot. Alexine oefende in Den Haag en Scheveningen met haar koets.

In 1861 vertrok Alexine met haar moeder, haar tante, een grote groep bedienden, tot slaaf gemaakten en begeleiders én kisten met Haagse huisraad vanuit Caïro richting de bron van de Nijl. Na ruim 3.600 kilometer reizen over en langs de Nijl was zij daar in 1862 nog maar zo'n zeshonderd kilometer vandaan. Alexine en haar moeder hielden kamp in Gondokoro, waar zij gastvrij werden ontvangen en waar Alexine deze foto's maakte. Alexine mocht haar ledikant, dat ze uit Den Haag had meegenomen, in Gondokoro installeren in een van de 'tukuls' of hutten van de lokale bewoners - ook op de foto's te zien. Hier kon ze genezen van haar reiskoortsen. En hier ontmoette zij ook de Brit John Speke, die toen bezig was bewijs te verzamelen om te onderbouwen dat het zeshonderd

kilometer verderop gelegen Victoriameer de oorsprong van de Nijl was.

Alexines foto's zijn om meerdere redenen uitzonderlijk. Allereerst was het überhaupt moeilijk om op die plek te komen. De wrede praktijken van de slavernij maakten dat de bevolking Europeanen vijandig gezind was. Daarnaast waren er in de Nijl ondiepten of vernauwingen, stroomversnellingen en verraderlijke rotsparthouten waar boten te pletter op konden slaan. Ten zuiden van de Sahara werd het behalve heet ook vochtig. Uitputting en ziektes waar Europeanen niet tegen bestand waren lagen op de loer en troffen ook Alexine. Fotograferen gebeurde in die contreien al helemaal bijna nooit. Zo ging Spekes reisgenoot James Grant over tot tekenen, omdat hij er bij die temperaturen niet in

slaagde foto's te maken (onder meer doordat de chemicaliën konden gaan koken). Dat Alexine Tinne wél foto-opnamen kon maken en negatieven kon ontwikkelen en fixeren op die plek, is alleen al een proeve van haar kunde op het gebied van de fotografie.

Verder ligt in de foto's een bijzondere kunstzinnige blik. Alexine had in haar jeugd tekenonderwijs gehad. De harmonische en symmetrische composities die zij maakte, met lichte en donkere lijnen en vlakken, zijn in haar foto's terug te zien, zoals in die van de rustende figuur onder de boom. Daarnaast behelst goede kunst vaak ook een andere kijk op de wereld dan we gewend zijn. Deze informele foto's van alledaagse taferelen, de Afrikanen die zo ongedwongen staan en zitten, tonen niet de ongelijkheid of dwang die ondanks de

afschaffing van de slavernij nog wreed voortduurde in die omgeving. Ook verschillen ze van de afstandelijke antropologische en toeristische fotografie van 'type et costume' die vanaf 1870 op gang zou komen. Terwijl Alexine haar rijkdom aan de slavernij had te danken, was zij ook getuige geweest van de onderdrukking, wreedheden en mensenhandel en had ze daar haar afschuw over uitgesproken. Toen zij later op haar expeditie wees werd, keerde zij niet terug naar Europa, maar bleef in Noord-Afrika. De bontgekleurde groep Afrikaanse, Europese en Arabische vrienden die haar omringde, noemde zij haar nieuwe familie. Deze woonde bij haar in huis en zou na haar dood ook bezittingen van haar erven. Haar informele Afrikaanse foto's tonen de kiem van haar kantelende wereld-

beeld, van een kijk die wij nu meer 'inclusief' zouden noemen. \

Maartje van den Heuvel is conservator fotografie van de Universitaire Bibliotheken Leiden

Noten

1. Een verslag van het onderzoek door Serge Kakou naar deze Afrikaseries van Alexine Tinne werd in maart 2022 gepresenteerd op een symposium van het Nederlands Fotogenootschap in het Haags Historisch Museum, en is terug te lezen in het tijdschrift van het Nederlands Fotogenootschap, *Fotografisch geheugen*, 2022 (2), pp. 4-9.

2. In 2020-21 vond in het Haags Historisch Museum de tentoonstelling *Alexine Tinne, fotograaf – haar wereldbeeld* plaats, met werk van Tinne en tijdgenoten én van de hedendaagse fotograaf Dagmar van Weeghel, met gelijknamige catalogus.